Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Titel: Philagreias Anmærkninger indeholdende hvorledes Bondens Vilkaar uden nogens Fornærmelse best kan forbedres.

Citation: ”Philagreias Anmærkninger indeholdende hvorledes Bondens Vilkaar uden nogens Fornærmelse best kan forbedres.”, i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 6*, Hos J.G. Rothe på Børsen, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_006-shoot-workid1_006_017.pdf (tilgået 17. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 6

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

Læs Public Domain-erklæringen

Philagreias

Anmærkninger

indeholdende

hvorledes

Bondens Vilkaar

uden nogens Fornærmelse

best kan forbedres.

Kjøbenhavn, 1771hos

Johann Gottlob Rothe, Kongel. Hof- og Universitets-Boghandler i No. 8, paa Børsen.

2
3

1 Naar Bonden skal ret komme paa Fode, hans Vilkaar forbedres og hans Opkomst skee efter Ønske med Lykke og Succes, da maa først alle de Byrder, som trykker ham, lettes for ham, ja, om mueligt, plat og aldeles tages fra ham, og alle de Steene, som ligger i Vejen for ham til Hindring i hans Velstands og timelige Lyksaligheds Forfremmelse, med alle ryddes ganske tilside; og iblant dennem maa man billigen allerførst sætte Hoverie, Hoverie som den største Hoved-Hindring for ham i hans Vilkaars Forbedring; vel er et Bøndergods Herremandens eller Husbondens Spi-

4

sekammer, men paa de Steder, hvor Bønderne er plaget med idelig og continuerlig Hoverie fra Aarets Begyndelse indtil Aarets Ende, og Herremanden bruger sine Bønder ikke som Bønder og Tjenere, ikke som Agerdyrkere og Jordbrugere, men som Trælle og Slaver, formedelst det dennem paalagde daglige strenge Hoverie, der kan man ikke andet forvente, end at dette Spise-Kammer maa blive mavert, tomt, bart og øde, Bønder-Godset kun i en slet og usel Tilstand, og Bønderne selv til nogle arme gaaende Stakler; thi saadanne Bønder, der som oftest hver Uge og Dag maa sende 2, 3 og ogsaa vel imellem 4 Bud til Hove, bliver jo Hænderne ligesom bundne paa til at gjøre noget for sig selv og til deres eget Gavn; Det er jo og med største Nød, at saadanne Bønder kan selv om Vaaren faae pløjet og saaet kun deres egen Jord, end sige, tænke paa andre Tings Indretning og Iverksættelse til deres videre Fordeel og Vilkaars Forbedring, thi fordi de skal altid pløje, faae, følgelig ogsaa høste for Herremanden eller hans Forpagtere,

5

førend for dem selv, saa maa de ogsaa gemeenlig hvert Aar ligge tilbage baade med deres Sæd og Høst.

Og omendskjønt een og anden af saa danne Bønder er af Naturens Herre forleenet med et sundt Begreb, og meget vel kan indsee, ja, ogsaa af egen Erfarenhed komme efter, Hvorledes eet og andet burde være og til hans Fordeel anderledes indrettes, saa deels tør Han dog ikke vove, og deels formaaer han ikke heller at legge Haanden derpaa eller begynde noget ar foretage med Forandring til en fordeelagtig Indretning enten i hans Gaard eller i Marken ved hans Jord, men maa nødes til at lade immerhen det eene med det andet blive ved det Gamle, ligesom alle hans Formænd for ham; Thi med hans Frihed er tillige al Tid og Lejlighed dertil ham betagen, da han formedelst Hoverie veed sig ikke fri og sikker nogen Dag at kunde være hjemme ved

hans Gaard og have den fornødne Hjelp

af sine Folk til noget nyttigt Foretagende;

6

Raad og Evne til at udføre et og andet fordeelagtigt Anslag til sine Vilkaars Forbedring haver han ikke heller; thi saa mange Sneese Gange imellem Aar og Dag at lade Madposen fylde og følge med sine Folk, saa mange Bud til Hove, uden selv at have Gavn og Nytte af dem til sit eger Brug og Tjeneste, udhungrer og svækker ham selv saaledes, at han formaaer ikke i deres Sted at leje og holde andre Arbejdere og Daglønnere, da han derhos haver kun lidet eller intet til Føde og Fortæring at sætte frem for dem, og derudover nødes altsaa til Tid efter anden at afstaae fra sit Agtende, og maa see sig immer hindret fra at foretage det ved sin Gaard og Jord som virkelig var og han ogsaa selv meget vel seer og veed at kunde være til hans Gavn og Fordeel, dersom det blev udført.

Ligesaa forgaaer ham ogsaa al Mod og Lyst til Stræbsomhed og til med Munterhed at stræbe og arbejde paa sin Opkomst og sine Vilkaars Forbedring, thi det samme som han jævnlig seer at der møder nu een og anden af

7

hans Naboer og Gienboer, Medvaarnede og Medbyesmænd, der med ham ere Bønder sammen paa eet Gods, det venter han ogsaa at vil skee ligesaa ved ham selv engang i Tiden eller med allerførste; Nu har Hoveriet trykket baade den eene og den anden af dem saaledes, at uagtet al deres paa Bondegaarden anvendte Slid og Slæb, har de dog tilsidst med alle maattet gaae ud fra Gaarden, efterat de paa faa Aar havde der tilsat den liden Formue eller de faa Skillinger, som de eiede ved Gaardens Tiltrædelse og havde forhen af deres Tienesteløn samlet sig; og faa forestiller han sig ogsaa, at formedelst det uophørlige strenge Hoverie vil Udfaldet blive lige det samme med ham selv, og ligesom han har tænkt og ventet, saa er det i det samme skeet, og ligesom det er skeet med ham, saa vil det ventelig ligesaa skee med alle hans Eftermænd, Mand efter Mand, og det lige saa længe som dette uophørlige strenge Hoverie skal vedvare paa samme Bøndergods, og ingen Forandring enten til Lettelse

8

eller ganske Ophævelse bliver giort i denne saa meget Haardt trykkende Hoveriets Plage; saa at Hoverie kan meer end noksom sees og skiønnes at være jugum importabile, et for tungt og Haardt Aag, der er Bondens Kræfter for voxen til at bære, og een af de største Byrder, der trykker ham saaledes, at han aldrig kan blive enten en ret og god Bonde eller en velhavendes og formuendes Bonde; og derfor kan Bondens Vilkaar aldrig paa en giennere og nemmere Maade forbedres, end naar han ganske og aldeles vorder befriet for al Hoverie, de Herremænd og Proprietarier, som vil deres Bonders Beste og har deres Opkomst til Øiemeed, kan af forbenævnte Aarsager heller aldrig giøre bedre enten imod sig selv eller mod deres Bøndergods end naar de fritager deres Bønder og Tienere fra Hoverier; i den Henseende maate de langt heller paalegge en Bonde efter hans Gaards Hartkorn aarlig at svare i Hoveries-Penge 10, 12, 16 a 20 Rdlr., og bruge disse Hoveries-Penge til selv at holde de fornødne

9

Folk og Creature med Vogne, Plouge og videre, som til deres Hovmarkers Dyrkning og Avlings Drivt samt al anden deres Hoveries Gierning og Arbeide kunde behøves, eller og , hvor de ikke selv lader drive deres Hoved-Gaards Marker, men har Forpagtere paa Gaarden, da ved den oprettede Forpagtings Contract at lade den aarlige Forpagtnings Afgift blive derefter saa meget ringere, imod at Forpagterne selv besørge Hovmarkene drevet og dyrket, pløiet, saaet og høstet, samt Sæden udtærsket, transporteret enten til Kiøbstæderne eller nærmeste Toldstæd ved Søekanten til Udskibning og ellers solgt og emplojeret, som han til sin egen Nytte og Fordeel best veed og kan, og Herremanden eller Hosbonden ikke videre Høverie imellem Aar og Dag at lade en Bonde giøre, end kiøre en Reise, og paa Anfordring ogsaa engang aparte at være til Tieneste med et Par Forspænds Heste; Paa denne Maade bærer een mig bekiendt vis Proprietair sig ad med sine Bønder, som han har ganske fritaget fra ald Hoverie, og lader dem i dets

10

Sted betale Hoveries-Penge, hvorimod han selv uden sine Bønders Hielp lader ved sine egne Folk og Creature drive sine Hovedgaards Marker; og herved ere samme Godses Bønder baade vel tilfreds og fornøiet, saa ogsaa vel holden, tient og placeret. Dersom og bemeldte Proprietarier skulde ellers engang i høist fornødne Tilfælde endda behøve deres Tieneste, da begierer han samme af dem som en Villighed og ikke som en Skyldighed, og det paa saadan beleilig en Tid, da han veed at det er dem til ingen Hinder eller Skade og deres Gaarders Forsømmelse, hvortil ogsaa det samme Godsets Bønder viser sig med al Fornøielse ganske redebon og villige! Ligesaa haver jeg kiendt tvende andre Proprietarier, der Haver været saa ømme over deres Bønder, at de ikke alleene har forskaanet dem (saa meget som det mueligt har været) for Hoverie, ja har endog saaledes vildet lette Hoveriet for dem, at naar de har skuldet pløie, saae og høste deres Hovmarker, da har disse Proprietarier selv med 3 á 4 deres egne Plouge kommet

11

deres Bønder til Hielp, men de har end ogsaa med rede Penge betalt deres Bønder for hver en Reise, som de

enten med Korn-Læs eller Favne-Brænde og andet har giort for dem til nærmeste Kiøbstæd; Hvorfore og samme Bøndergods er i en meget god og ønskelig Stand, og kan endnu formedelst saadan Lettelse i deres Hoverie, og den mueligste Forskaansel og Fritagelse for Hoverie blive Dag fra Dag bedre.

Og endnu til ydermere Overbeviisning om, at Hoverie er egentlig til Bondens største Ruin, Skade og Fordervelse, og noget, der sætter ham alt mere og mere paa Knæe og tilbage, da kan Contrarium og de Bønders Velstand, som ere plat fri for al Hoverie og veed næsten ikke engang hvad Hoverie er eller betyder, herpaa tiene til øiensynlig og uimodsigelig Beviis; thi hvad Bønder i Landet, ja hvad Bønder i hele Riget staaer sig i Almindelighed vel bedre, og ere i bedre Stand, end de Bønder, der tilhører Kirker, Hospitaler, Communitetet i Kiøbenhavn, og

12

pro tempore Biskopper, Professorer, Lectores, Rectores, Præster og andre Embedsmænd, der pro officio kan være tillagt et og andet lidet Bøndergods? Men hvad mon der igien være den rette egentlige Hoved-Aarsag til deres Velstand og gode Omstændigheder? I Sandhed indsees ikke noget andet at være Aarsag dertil, end just deres daglige Frihed og Fritagelse fra Hoverie; da de ere ligesom deres egne Herrer, og kan Aar ud og Aar ind til deres egen Nytte, Fordeel og deres Gaards Forbedring ubehindret bruge, udbringe og anvende saaledes al den dem givne Tid og Leilighed, som deres egen Indsigt og Erfarenhed anviser dem best at kan skee, alle disse Bønder ere gemeenlig i god Stand, de ere næsten overalt formuende og velhavende Bønder, der til rette Tid og Terminer betaler alt hvad de skal betale, det være sig Landgilde, Hoveries-Penge, Skatter og andet, uden at lade det ringeste deraf blive staaende til Restantz; Det skeer og sielden eller aldrig, at nogen af disse Bønder maa ud fra Gaarden, førend han engang tilsidst skal

13

med alle bæres, og dermed al Ære, til Graven. Deres efterladte Børn kan og bekomme noget i Arv, men hvad efterlade hoveries-Bønder deres Børn.

Det er vel meget got, og kan i visse Maader ogsaa have sin store Nytte, at Bønder bliver Arve-Fæstere eller som Selv-Eiere bekommer skiøde paa deres Gaarder, thi deraf opmuntres de saa meget desto mere at stræbe og at arbeide paa deres Gaarders Forbedring, eftersom de forud veed, at deres egne Børn og Afkom kan i Tiden have Gavn deraf; Men i Sandhed, dersom de ikke ogsaa tillige blive fri for Hoverie, da kan deres Vilkaars Forbedring endda ikke komme til en ret Fuldkommenhed eller deres Opkomst naae sit erønskede Maal.

NB. Bønderne paa Kiøbenhavns Amt skulle vel nu være Selv-Eiere af deres Gaarder, ligesom Bønderne paa Hirschholms Amt øre, men siden den Tid, da de bekom Skiøder

14

paa deres Gaarder, ere de i visse Maader langt verre deran, end tilførn; thi foruden at de nu skal i alle Tilfælde hielpe sig selv, end ogsaa, dersom deres Gaarder brænder af, faa har de maattet giøre mere Hoverie siden end tilforn, i det ringeste har der siden sidstleden Pintzedag været den Uge, i hvilken nogle, om ikke alle af dem, haver fire Gange maattet samle og føre Steen til Veiene, foruden andre Reiser og andet Hoveries Arbeide, saasom at skiære, røgle, skrue og til sit bestemte Sted henføre Tørv, med andet mere. Den allerstørste Steen, som altsaa ligger i Veien for Bondens Vilkaars Forbedring, det er aabenbare og uden Dispute Hoverie, og førend denne Steen bliver plat med alle bortveltet og ryddet til Side, da kan Han aldrig saaledes, som der ønskes og intenderes, see sine Vilkaar og Omstændigheder ret forbedret, derfor bort! bort! med denne Hindrings Steen! thi da vil hans Vilkaar først, og det Dag fra Dag, kiendelig forbe-

15

II. Ligesaa vilde visselig Bondens Vilkor i Tiden heel mærkelig forbedres, dersom den Anstalt blev føiet og det engang kunde bringes dertil, at der overalt i Riger skulde i enhver Bonde-Bye, eller, naar Byerne vare kun smaa, da i to eller tre Byer holdes en dygtig Hingst, og enhver Bonde iblant sine Bæster holde i det mindste en eller to Hopper at legge Føl til paa, thi da skulde Heste-Prangere tilsidst ikke rose sig af de Penge, som de i saa Fald skulde drage ud af Landet med, saasom Bonden da altid var i Stand til sit Brug og Avlings Drivt af sit eget Tillæg at have de fornødne Heste, uden for samme at udgive en Skilling imellem Aar og Dag, end sige at kiøbe dem saa meget dyr og at betale dem med saa store Penge, som hidindtil er skeet; Og hvorfore kunde dette ikke lige saavel lade sig giøre med en Hingst, til een, to eller flere Byer at holde, som det skeer i enhver Bye med at holde een, eller, efter Byens Størrelse, tvende Tyre til Byens Qvæg; En Tyr har alle Byens Mænd Deel og Part

16

i, thi den kiøbes altid paa hele Byens fælles Bekostning, og om Vinteren maa Bønderne enten skiftes til at føde og foere den hver sin Uge, eller og, en Bonde har den en Vinter og en anden Bonde en anden Vinter at

foere, imod at dens Vinterfoer betales med 7, 8 á 9 Slettedaler af Byens fælles Græsgield; Og paa samme Maade kunde det ligesaa gierne skee med en Hingst alt til Bøndernes egen store Fordeel og Nytte; lad være at en Hingst er vel mere kostbar at holde paa Stald hele Aaret omkring, naar den ikke om Sommeren kunde ogsaa sættes paa Græs, end en Tyr, faa kan der jo være saa mange desto flere Bønder om at holde den, og altsaa ikke falde den mere tungt at holde en Hingst end at holde en Tyr; ligesaa vilde det langt fra ikke heller falde Bonden saa haardt og tungt at legge aarlig et eller to Føl til, som hvert Aar at kiøbe en eller hvert andet og tredie Aar at kiøbe to eller flere Heste, helst for saa høi en Priis, som Bæsterne nu paa nogle Aaringer har været og endnu ere i, da en Bonde skal længe slide og arbeide, in-

17

den han faaer samlet de Penge sammen, som han paa engang maa betale for een, end sige for flere Heste. Førend Qvægsygen begyndte at grassere her i Riget, da havde Bønderne overalt saadan en velsignet Mængde Qvæg, baade stort og smaat, af deres eget Tillæg, at De ikke allene havde nok til deres egen Huusholdning med Melk, Ost og Smør, saavelsom til Slagtning, men de kunde end ogsaa sælge en god Deel Slagte - Fæe aarlig til Kiøbstædmanden og andre, ja vel ogsaa en Malke-Koe eller flere; og formedelst saadan deres Fæe - Yngel og Tillæg var Qvæget ogsaa da i meget let Priis, saa at et fuldkommen Qvægshøved kunde bekommes for 5, 6,7, 8 og høit 10 Slettedaler, og ligesaa vilde Prisen i Tiden til stor Nytte for hele Riget falde meget paa Hestene, naar den forbemelte Foranstaltning til en Hingstes Holdelse i enhver Bye eller i hver anden og tredie Bye skeede og blev iverksat, alt Bondens Vilkaar til en stor og kiendelig Forbedring; Hvad gielder og, at efter saadan en føiet Anstalt vilde vel Dannemark

18

i Tiden for sine Stutterier blive saa bekiendt og berømt over hele Europa, at mange Fremmede skulde udenrigs fra blive begierlige efter Danske Heste og for dennem føre store Penge ind i Riget, og hvad vilde den Heste-Handel ikke kunde hielpe til Bondens Opkomst og Velstand? Saadanne Hingsters Holdelse i Landsbyerne er vel med Alvorlighed befalet i Lovens femte Bogs 12 Capitel 3 Artikel: men samme Artikels Bydende bliver kun paa faa Steder efterlevet.

III. Bondens Vilkaar vilde visselig ogsaa i Tiden ikke lidet blive forbedret, dersom den Anstalt iligemaade blev føiet, at Bønderne ikke alleene blev formeent og forbudet under en taalelig Penge-Mulet at sælge deres spæde Kalve (thi hvad kan 16, 20 eller 24 ß. hielpe dem, som de sælger en spæd Kalv for?) men end ogsaa derimod alvorlig tilholdt at legge dem til og for alleting at see derhen, at de kunde altid, hver for sig, have et fornødent Antal, i det ringeste fire gøde Stude i Stand

19

og Bereedskab til aarlig at sætte for deres Ploug, samt og, at ikke nogen Ploug i Fremtiden (saafremt Gud ellers vil bevare Landet fra den fordervelige Qvæg-Syge) maatte sees i Gang paa Marken, for hvilken der ikke i det ringeste gik fire gode Stude med at drage den, da Studes Tillæg og saadan en Plougs Drivt med Stude vil unægtelig Tid efter anden hielpe Bonden alt mere og mere paa Fode og fremme hans Opkomst; thi i dette Tilfælde og efter saadan en herom føiet Anstalt behøvede a) enhver Bonde ikke at holde flere end 6 Bæster i det høieste, hvoraf de tvende maatte endda være Hopper at legge Føl til paa, b) og disse fire eller flere Stude (thi jo flere jo bedre) kunde han og ikke heller tabe noget ved; thi dem kan han altid giøre i Penge og faae got betalt , i hvor gamle de end ere, naar de har kun en god Krop og ere bleven vel udgræssede om Efterhøst, efterår han først har havt Nytte af dem i Plougen, og til sin Jordsdyrkning i nogle Aar taget got Skiel af dem; da derimod Heste, naar de ere bleven gamle, maa plat

20

skydes ud og Bonden med det samme miste paa engang de Penge, som de har kostet ham. c) Derfor ere Stude langt fra ikke heller saa kostbare at holde enten paa Stalden om Vinteren eller paa Græs om Sommeren som Heste, helst store Heste, der om Vinteren vil vel foeres med Havre, høe, og god Hakkelse, da Stude derimod kan foeres og fødes ligesaa got med bar Halm, allene, at de mod Foraaret da faaer noget bedre Foer, end ellers forhen hele Vinteren igiennem, paa det de kan være i god drægtig Stand, naar Plougen skal ud, og altsaa kan Bonden ogsaa aarlig holde et langt større Antal Stude (foruden de fornødne Kiør og andet smaat tilvoxende Horn- Qvæg end Heste. e) Saa er ogsaa den Giødning, som Bonden haver af sine Stude og andet sit Horn-Qvæg til sin Jords desto bedre Dyrkning og Istandholdelse flux bedre, end den han haver af sine Heste, da det første Slags feeder og frugtbargiør Jorden, men det andet Slags forbrænder kun Jorden, naar det ikke i Forveien, førend det føres ud paa Agerne, er af

21

nogle Aars Ælde og er bleven giennemgiæret og forraadnet; Men jeg maa og som en Sandhed tillige sige dette, at dersom det blev ikke alle Bønder i en Bye tilhobe paalagt at lade deres Plouge drive med Stude, endskiønt et Par Heste vilde dog vel ogsaa med behøves og tages til Hielp i hver Ploug, saa kunde det ikke synderlig hielpe en og anden Mand i Byen især, at de vilde bruge Stude i deres Ploug, naar alle de andre i

hele Byen vilde derimod bruge Heste og slet ingen Stude; thi, som Plougen drives noget mere seent og langtsom med Stude end med Heste, saa vilde det i Høstens Tid blive de Bønder til Fortred og Uleilighed, som i Pløietiden om Vaaren forhen havde betient sig af Stude, da de Bønder, som havde pløiet med Heste, vilde komme maaskee en Uge eller to før til Ende med deres Høst, førend de andre, der havde drevet deres Ploug med Stude, og altsaa vel flippe deres Creaturer løs i Vongen paa de andres Sæd; med mindre Fælledsskabet imellem Gaardene og deres Gaards Lodder var

22

ophævet, thi der gaaer det gierne an, og forbemelte Uleilighed er ikke fra nogen Side at befrygte; Men derimod, naar Pløining med Stude skeede overalt og blev almindelig, saa vilde visselig alle Bønders Vilkaar derved temmelig vel forbedres, og denne Slags Agerdyrkning contribuere heel meget til Bondestandens Opkomst; Og hvorfore kan det ikke ligesaavel lade sig giøre hos de Danske som hos de Tydske Bønder og i andre Lande, hvor de endog sætter Stude, ja imellem ogsaa Kiør for deres Vogne, og kiøre med, helst naar de fører deres Vahre til Kiøbstæderne og til Torvs for der at sælge og afsætte dem.

IV. Fremdeles er dette ogsaa en Sandhed, at Bønderne selv hindrer sig ikke lidet i deres egen Opkomst og i deres Vilkaars Forbedring som i andre saa og især udi denne Post, at de i Steden for Penge Løn giver deres Tienestefolk, Karle og Drenge, og ogsaa i mellem Huusmænd Sæde-Løn eller Lønne-Sæd, thi som denne Lønnemaade er ikke vel

23

og fornuftig overlagt og betænkt af Bønderne, saa er den dennem selv og til haandgribelig og mærkelig stor Tab, da en Bonde Karl (dog alt med Forskiel efter Provincernes Forskiellighed og Beliggenhed) kan udbringe fin Lønne-Sæd for et Aars Tieneste til 40, 50, 60, 70 og ogsaa vel (som kan bevisligt giøres) til 80 Slettedaler og derover, foruden hvad andet som endda i Penge og Klæder kan aparte blive ham accorderet, saa at for hver en Tieneste-Karl som en Bonde paa denne Maade lønner med Sæd, kunde han gierne aarlig selv spare, legge op, og til sin egen Nytte have i Behold 29, 30, 40 a 50 Sldr. og mere, naar han gav ham Pengeløn; Men Bønderne formeener dog alligevel, at denne Lønne-Maade er dem til en Slags Lettelse, og at det falder dennem ikke saa tungt at lønne med Sæd som at lønne med Penge, da de rede Penge til Folkeløn vil de deels saa nødig ud med paa engang, og deels er ikke heller enhver Bonde saa forekommen eller i den Stand, at Han haver saa mange Penge liggende og tilre-

24

de, at han kan betale alle sine Tieneste-folk deres fulde Løn, saasnart at den er fortient og deres aars Tieneste er til Ende; Jeg maa og sige, og mange med mig tilstaae det samme, at den Tid, nemlig St. Michels Dag, som Bønder skifter deres Folk, og Tienestefolk gaaer i og af Plads udi, er for Bonden en ganske ubeleilig Tid og Termin til at afclarere og betale Tienestefolk deres Løn paa; thi da Bønderne paa nogle Steder faaer først indhøstet 3 á 4 Uger, paa andre Steder 8 á 14 Dage for Michels Dag, og atter paa andre Steder igien ikke førend 2 á 3 Uger efter Michcls-Dag, saa kan der ikke heller vel være alle Bønder, helst de fattige Bønder, mueligt, just præcise til Michels Dag at udbetale med Penge al deres Folke-løn , og af den Aarsag har Bønderne, men især de fattige Bønder seet sig ligesom nødt til at accordere deres Tienestefolk Sæd i Steden for Penge til Løn.

Jo mere fattige Bønder ogsaa ere, jo mere har ogsaa Bønderkarle vidst og endnu veed af deres fattige Tilstand at søge Lejlighed

25

til at udpine Lønne-sæd og derhos anseelig Lønne-Sæd af dem ; Foruden at det endda lader sig giøre at Bonden derved kan a parte per dolos malos blive snydt og trækket op, hvad enten det tør skee paa Marken eller i hans Kornlade; Det er og mærkeligt at aldrig hører man nogen Bonde eller Landmand selv at faae saa stor en Afgrøde eller saa mange Tønder Byg og Havre efter en Tønde Udsæd, som en Bondekarl altid skal siges at kunde faae efter en Tønde af sin Lønne-Sæd; undertiden kan ogsaa Bonden selv ikke finde sig deri, eller begribe hvorledes det kan være, og derfore, som drukken Mund taler (ut ajunt in adagio) af Hiertens Grund, saa udlader han sig og tydelig nok herom med sine Tanker og med rene og knurrende Ord viser noksom sin Misfornøielse og Fortrydelse derover, naar det kan have hændet sig ved en eller anden Lejlighed at han har taget lidet mere til sig af de stærke og vaade Vahre, end han vel har kundet bære og taale; vist ogsaa, at man snart maatte fat.te Mistanke om Sagen, og næsten tvile paa,

26

at det i alle Maader hermed gaaer saa redelig og retfærdig til, som skee burde, naar man hører at en Bonde-Karl kan altid faae 10 og ogsaa 12 Tønder Byg og 9 a 10 Tønder Havre efter en Tønde Udsæd, det Bønden vel sielden eller aldrig skulde kunde rose sig af at have saaet paa sin feedeste og beste Jord efter lige stor Udsæd; altsaa vil dette ikke heller lidet contribuere til Bondens Vilkaar at forbedre, dersom baade denne

Lønnemaade plat og aldeles blev ophævet, og det strengelig under følelig Straf, saasom af nogle Maaneders Slaverie, eller og første og anden Gang en Penge-Mulct af 4 til 10 Rdlr, blev forbudet baade at begiere saa og at give Sæd til Løn, og i dets Sted efter enhver Provincies og enhver Egns Beskaffenhed og Lejlighed fastsat, hvad den aarlige Penge-Løn for Tienestekarle skulde og efter Billighed burde være, saa at de paa begge Sider baade Hosbonder og Tienere kunde være ved Magt, nemlig fra 14 til 30 Slettedaler; Saa og at en anden for Bonden mere beleilig Tid og Termin til at skifte Tiene-

27

stefolk i, blev determineret, saasom St. Mortens Dag eller Nytaars-Dag, dog bedre at Nytaarsdag dertil blev bestemt, thi da havde Bonden ikke nødig i Hastighed at overiile sig saa meget som ellers med at faae noget aftærsket og solgt noget for at skrabe Penge sammen til sin Folke-Løn, men som han da havde god Tid for sig dertil, saa kunde han og efter sin egen Leilighed desto bedre betiene sig af og udvælge dertil den beste Tid; I heele Juulen bestiller (egentlig og stricte at tale) desuden Bondens Tienestefolk ikke heller noget Arbeide, og de Folk, som stifter Tieneste og gaaer af Plads, de vil dog have en Uge eller to, som kaldes Bisse-Uge, for dem selv, til enten at besøge deres gode Venner eller paa andre Maader at søge deres Plaiseer og Fornøielse, og altsaa kan da ingen anden Tid være mere beqvem og beleilig for Bonden til at skifte Tienestefolk og at betale Folkeløn i end hver Nyaar; den Tid falder ham langt bedre og beleiligere dertil end St. Michels Dag, thi til St. Michels Dag eller ved den Tid har han foruden Folkelønnen,

28

mange andre Udgifter at bestride, Præsten pleier han paa den Tid at betale sin Qvæg-Tiende og smaa Redsel, sin Korn Tiende ligesaa, naar den pr. Accord er ham andraget, da staaer ham og Kongelige Skatte fore som han skal rede fra sig, og til de Markeder, som da indfalder paa saa mange Steder i Riget, behøver han ogsaa Penge for at kiøbe et og andet til sit huuses og sin Gaards Fornødenhed, og hvad Penge ude fordres ikke til en Hest eller flere, som just ogsaa ved den Tid bliver kiøbt paa Markederne? Vel haver man en Kongelig Forordning, som stipulerer og fastsætter en Bonde-Karls Løn, men ligesaa lidet samme er bleven efterlevet, saa lidet vilde der vel ogsaa i Tiden blive holdet over en anden herom nyere og mere skiærpet udkommende Forordning, dersom Sagen ikke bliver taget paa en anden Fod herefter, end hidindtil; og derfore maatte de beste Midler i Forveien meget nøie udtænkes til dets Efterlevelse, hvoriblant det ikke kunde være af Veien, at baade den verdslige øvrighed blev alvorlig befalet at see saadan en Forordning i alle maa-

29

der efterlevet iblant sine Underhavende, samt under en anseelig arbitrair Penge-Mulct forbudet at tie stille til og at see igiennem Fingre med denne til Bønderne- Ruin og store Skade saa fordervelige Lønnemaade med at give Sæd til Løn, saa og, at naar nu Bønderne havde fæstet de Folk, som de behøvede for et andet tilkommende Aar, de da baade selv og alle deres fæstede Folk maatte paa en dertil udseet beleilig Dag møde hos Sognefogden, som i tvende Mænds Nærværelse kunde i en dertil anordnet, af hele Sognet bekostet, og af vedkommende Amtmand authoriseret Protocoll indføre hvad enhver Bonde forklarer at have accorderet enhver af sine fæstede Folk i Løn for det tilkommende Aar, og den giorte Forklaring og Anmeldelse om den accorderede Løn underskrives og attesteres i Protocollen af bemelte tvende Mænd tillige med Sognefogden.

Jeg kan ellers ikke andet indste, end at jo Bønderne selv ere skyldige i denne for dem saa skadelige Lønnemaade med at give

30

Sæd, som de baade i Følge den Kongelige Forordning og efter fornuftig Overveielse kunde vel meget gierne været fri for, i Steden for at de hermed har fordervet det bande for dem selv og andre, naar de paa deres Side vare ligesaa eftertænksomme som Bønderkarlene paa deres Maade; Thi Karlene veed, og det stoler de paa, at Bønderne absolute skal have Folk at tiene sig og kan ikke være dem foruden, og derover har de Aar efter Aar opskruet Lønnen saa høit for Bonden, at han vel har forud seet, det han ikke paa engang og derhos paa saa ubeleilig en Tid har kundet komme saadan Pengeløn af Sted, hvorfore han da heller har maattet beqvemme sig til at accordere sine Tienestefolk Sæd til Løn eller Lønne-Sæd; Men naar nu Bønderne igien havde, uden at befrygte, det de ingen Folk skulde faae at tiene sig, paa deres Side eftertænkt, at baade Karle og Drenge skal ligesaa vel have deres fornøden Ophold med Føde og Klæde, som Bønderne skal have Folk til deres Arbeide, men at Bønderkarlene derhos skal som Vaarnede altid

31

forblive ved deres Fødestavn og ikke begive sig bort fra Godset som de hører til; de maa heller ikke sætte sig ned som Indsiddere, og meget mindre løbe Landet omkring som Løsgiengere at betle og tigge, saa var der jo ingen anden Udvei for dem til at faae Livs Ophold ved, end ved at tiene for deres Brød, og altsaa maatte de vel ogsaa i denne Henseende nødes til for en billig Penge-Løn at tage Tjeneste hos Bonden, og ikke med s aa

stor og opskruet enten Penge- eller Sæde-Løn at bringe ham paa Knæerne og forarme ham.

Der kan vel ellers være de Proprietairer, som endnu gierne seer og ønsker, det Bønderkarle heller maatte faae Sæd end Penge til Løn, og det vel paa den Grund, at de derved kan samle og legge sig noget til Beste til engang i Tiden at tage imod en forfalden Bondegaard med, men i Sandhed tager de heri med denne Tænkemaade mærkelig Fejl, thi just dette vil give Bønderkarle saa meget mindre Lyst til baade som Tienestekarle at være sammenholden

32

og at legge deres Løn op, saa og somm Bønder at stræbe for deres Opkomst, naar de forud veed og seer, at de paa en føje Tid skal sætte paa en Bondegaard det lidet, som de kan have samlet og dog tilsidst gaae nøgen og fattig ud derfra; Af den Aarsag har og mangen en Bondekarl paa Proprietaire-Gods heller tragtet efter at faae et Huus end en Gaard i Fæste, og har ikke vildet legge en Skilling op af sin Løn, og om han end har lagt noget op, saa har han dog plat nægtet det og har ikke vildet være det bekjendt, for ikke at tage imod en Bondegaard, der var i slet Stand og kunde ligne en øde Gaard; Ja! jeg har i mine unge Aar selv mangen Gang hørt med mine egne Øren, det een og anden Huusmand, som havde selv tilforn havt en Bondegaard, men var bleven sat derfra igien, har forsikret, at de som Huusmænd havde det bedre fat og levede mere i Rolighed, end da de vare Gaardmænd.

Tvertimod lærer og daglig Erfarenhed og levende Exempler, at jo mere Bønderkarle kan

33

faae i Løn, jo mere Anledning gives dem til at blive liderlige med Drik og Dobbel, som de og paa mange Steder kommer i saadan en Vane med, at den siden ikke er god at drive igien, naar de selv engang faaer en Gaard at raade for, og bliver, faa at tale, deres egne; thi da vil nærmeste Kroe og Drikkehuus først for Alvor jevnlig faae deres Besøg, saa længe det ellers vil lade sig giøre. Man kan jo med største Overbeviisning see og komme efter, at endog paa de Steder, hvor Bønderkarlene faaer den største Løn og udbringer deres Lønne-Sæd foir et Aars Tjeneste til mere end 60 Slettedaler, der legger de sig gemeenlig allermindst til Beste. Ja dersom der findes een eller to Karle, som formedelst Ædruelighed og Sparsommelighed samler sig noget, saa ere der igien 9 til 10, som legger sig ikke en Skilling op af deres Løn, ja neppe engang har de fornødne Klæder til deres Krop, da tvertimod mange af saadanne kunde efter 8 à 10 Aars Tjeneste meget gierne have haft 3 à 400 Slettedaler i Behold og til Beste. Jeg har selv kiendt, og

34

mange med mig kjender endnu dem, som i Steden for at de af en 30 Aars store Tieneste-Løn og Lønne-Sæd kunde have oplagt 12, 13 à 1400 Sldlr. og mere, og derhos været velhavendes boefatte Mænd, saa gaaer de nu i deres Alderdom omkring for Folkes Dørre at betle deres Brød, og hvor lidet havde nu en Bondegaard været tjent med saadan en Beboere? Men lad Bønderne derfore kun først overalt blive befriet for Hoverie, og dernæst denne for dem saa skadelige Lønnemaade med Sæd at give til Løn, med alle blive hemmet og afskaffet, saa vil Bonden for Alvor begynde at komme sig, og inden kort Tid efter saadan til Bondens Beste giorde Forandring vil der ikke paa noget Bøndergods findes een eeneste øde eller forfalden Bøndegaard, men alting til Herremandens og Proprietairens egen største Lyst og Fornøjelse komme i en god og ønskelig Stand.

V. Til Bøndens Opkomst og hans Vilkaars Forbedring skal vel ogsaa al Fællesskabs Ophævelse iligemaade ikke mindre være

35

beforderlig, hvorfore der og paa sammes Iverksættelse bliver i saadan Hensigt efter Hs. Majestæts Attraae og Villie i disse Tider tænkt og arbeidet. Jeg vil ogsaa tilstaae, at det kunde være til Nytte for Bønderne og Bondestanden i Almindelighed, ligesom det og gierne kan skee, at Fælledsskab kan overalt blive ophævet imellem alle Byer, saa at hver Bondebye kan for sig selv have sine egne Marker til Sædeland og Græsning; men imellem Gaardene overalt i alle Byerne lader det sig vel ikke saavel giøre til den Nytte for Bonden som intenderes, med mindre de Bøndergaarde, som har kun et lidet Qvantum Hartkorn, og i Matriculen staae kun anførte for 3, 4 á 5 Tønder Hartkorn, blev forøget med 3 á 4 Tønders Tillæg, saa at saadanne Gaarde kunde komme at staae paa 7 á 8 Tønder, thi af ringere Skyld end 7 á 8 Tønder kunde en Bondegaards Jord ikke vel blive inddeelt, (ja end ikke ringere end af 9 á 10 Tønder, hvor Markerne ere sandige, steenige og slette Marker, der giver kun liden Grode af sig, det være sig Korn eller Græs,)

36

naar Bonden igien efter sin Indsigt, Erfarenhed og beste Skiønnende skulde ved videre Inddeeling til Sædeland og Græsning, eller og til Vinter- og Vaar-Sæd aleene, ret føre sig sin indrettede Gaards-Lod i Marken til Nytte. Det er en anden Sag med de Bønder-Byer, som uden for deres Marker have afsides og paa

et Sted for sig selv liggende enten store Græs-Moser eller andre Engsletter, thi der kunde, ligesom hver Gaards Jorder i Marken, ogsaa hver Gaards Anpart af Moserne og Engesletterne ligeledes gierne blive inddeelt, aleene, at fløtte Gaardernes Bygninger ud paa hver deres Jordslods Grund, det er noget som ikke staaer i Bøndernes Kræfter eller kan være dem alle mueligt i Almindelighed; een og anden især kunde vel giøre det og have Evne dertil, men om han endog kan tillige indsee baade Fornødenheden deraf og Nytten derved i Fremtiden, saa er Spørsmaal, om han dog ogsaa derpaa vilde giøre den dertil udfordrende Bekostning. Tungt og besværligt vil det vel ellers uden Gaardenes Fløtning falde de Bønder, som ha-

37

ve de yderste og længst ude ved Byens Markeskiel liggende Jords Lodder, at fare med deres Fæes og Plougs Drift og videre den lange Vei frem og tilbage, og mueligt Veien dertil vilde vel og formedelst Jordernes Inddeeling just ikke heller gaae saa ret og lige dertil, men ved Omsvøb hist og her skyde af og gaae ud til en og anden Side.

Der ere ellers de Bøndergaarde omkring i Riget, der staaer i Matriculen for 12, 14, 16, ja vel 20 og flere Tønder Hartkorn, men foruden at flere Beboere kunde ved Afdeeling af saa stort et Qvantum Hartkorn have Leve-Brød, saa indseer jeg ikke, at en Bonde, der haver 14 á 16, end sige flere Tønder Hartkorn til sin Gaard, kan dyrke sin Jord saa vel og holde den i saa god en Stand, som en Bonde der har kun 6 eller 8 Tønder; Ikke vel over 8 og ikke under 6 Tønder Hartkorn burde der (efter min ringe Indsigt) for Bondens egen Nyttes og Jordens desto bedre Dyrknings-Skyld ligge til nogen Bondegaard. Dersom

38

og Bønderne overalt kunde alle faae lige Hartkorn, og det, om mueligt, 8 Tønder enhver til sin Gaard, da anseer jeg det saa meget desto bedre og til desto større Nytte for dem alle, da lige Skyld og Hartkorn vilde muelig desforuden ogsaa give dem alle lige Lyst til at stræbe for deres egen Opkomst og for deres baade Vilkaars saa og GaarderS Forbedring; og derfor kunde det i mine Tanker være got, at naar der ved den agtende og nu allerede begyndte Opmaaling af Landmaalerne befandtes, at enhver Byes Marker havde saa megen Jord, at alle Byens Gaarder kunde hver faae 8 Tønder Hartkorn, dog heller lidet derover end derunder, at da saadan Inddeeling og Indretning ogsaa skeede og blev iverksat; men skulde der endda blive et Overskud, og det saadan et Overskud, at deraf kunde blive een, to eller flere Gaarders Jordslod, da var det best, at disse Lodder kunde falde yderst og længst fra Byen ved Markeskiel, og at der bleve opfatte det dertil udfordrende Antall Bøndergaarders Bygninger. Og ligesaa, at der til de Byer som have Overdrift

39

til Creature, blev ogsaa enten en Lod af Overdristet inddeelt og henlagt til hver af samme Byes Gaarder, helst naar de havde kun ringe Hartkorn af 4 til 5 Tønder, men naar de havde hver deres fulde 8, eller og ved Opmaaling kunde faae hver 8 Tønder af Byens egne Marker, at Overdriftet da blev opmaalt og inddeelt til saa mange Bøndergaarde af 8 Tønder Hartkorn, som det befandtes efter Jordens Bonitet at kunde vel og forsvarlig holde og tage imod til kiendelig Udkomme og forvisset Opkomst for Beboerne derpaa i Tiden, samt og at saadant Antal Bøndergaarder bleve der af Lodsejerne, hver paa sin Grund og Jordslod opbyggede, aleene, at der og med det samme maatte sees derhen, at og hvorledes Beboerne kunde aarlig faae deres nødtørstige Ildebrand samt fornøden Vogn- og Ploug-Tømmer.

VI. Der gaaer aarlig store Penge ud af Riget til fremmede Steder for Vox og Voxlys, men kunde alle disse Penge ikke forblive her i Landet hos os selv, og kunde ikke ligesaa

40

vel de Danske Bønder, som de Polske, Russiske, Tydske, og andre udenrigs Bønder, tage mangen en Daler imellem Aar og Dag ind for Bieverk, for Vox, Honning og Miød, Dersom de vilde legge sig efter Bie-Avlingen, og ret praeticere dette saa betydelige og for hele Riget saa fordeelagtige Studium og Videnskab. Jeg er og vis paa, at naar Bønderne i Danmark bleve i Førstningen med Forsikring om en Slags Belønning herfor og siden efter ved egen Overbeviisning om Nytten heraf ret opmuntret til at legge Haand paa Verket, og at gribe Denne Sag, som en Hovedpost i Landhausholdingen, for Alvor an, de da og tilsidst vilde alle certere og kappes med hinanden om at legge Vind paa og at dyrke Bieavlingen, og det aleene for den øjensynlige store Fordeels og Nyttes Skyld, som de af Erfarenhed komme Tid efter anden efter at samme fører med sig, og hvorved de seer at intet er at tabe men meget at vinde, alt til deres egne Vilkaars Forbedring og deres Opkomstes videre Befordring, Bonden haver og holder ogfaa ikke nogen sine andre

41

Creature med saa ringe en Bekostning som dette Slags Creature, og den Bekostning der giøres paa dem betaler de selv rigelig og med stor Interesse; thi de koster ham og forlanger næsten intet andet af ham end aleene Huuslye og det af en liden Straaehytte, der betales med 8 eller 10 Skilling; og derimod er ikke heller noget Creatur, der giver Bonden den Nytte og saa for en Nytte som Bier: Ja i Sandhed, dersom Bieavl kom

ret i Drift hos Bønder og meenige Almue her i Riget, (og hvorfore kunde det ikke skee lige saavel hos os Danske som hos andre Nationer, der ex fundamenta & profeffu veed og har lært at behandle Bier, og derfore ogsaa kan tage en anseelig aarlig Gevinst af deres Bieavl?) da vilde deraf ikke alene udflyde en particulair Fordeel til Biernes egne Eiermænd og Behandlere, som kan altid meget vel see sig holden dermed, men hele Landet og Riget vilde endogsaa deraf drage en almindelig Nytte, thi Miød, som en liflig og behagelig Drik, der bliver vel kogt og paa Ølbrygnings Maade af Bieverk let præpareret

42

og tillavet, vilde vist som en rar og ægte National-Drik blive indført og komme i Mode baade iblant Høje og Nedrige og til alle Vertskaber og Gjestebude, saa at vel endogsaa baade det eene og andet Slags Viine derudover gaae Tid efter anden ud af Brug og Moden, tabe deres Credit, Prisen derpaa falde, og følgelig Frankerig ikke heller herefter faae saa mange Penge ud fra Dannemark for Viine som tilforn. Jeg veed, og i fornødne Tilfælde kan bevise, at en vis bekjendt fornemme Mand i Kjøbenhavn, som engang havde endeel høje og fornemme Gjester til Bords hos sig, lader over Borde fremsætte endeel vel tilproppede og forseglede Boutellier med Mjød for dem, dog Mjød af nogle Aars Ælde, men alle Gjesterne fandt saadan Smag og Behag i denne Slags fremsatte Drik, der i Smag og Kræfter gav ikke den rareste Viin, Ungersk, Madera, og andre rare eg kostbare Viine, noget efter, saa at de alle tilsammen den eene med den anden kunde ikke noksom berømme den samme, og alle spurgte deres Tracteur, hvorfra han havde bekommet

43

den saa rare Viin, men Han slog det hen med Skierts og foregav et og andet udenlandsk Sted, som var af sine Viine og Viinbjerge noksom berømt, indtil de alle vare staaet op fra Bordet, da først og det til alle Gjesternes største Forundring sagde dennem, at den over Borde brugte og saa meget af dennem berømte Viin var kun gammel Dansk Mjød. Fremdeles vilde der een saa meget desto mindre Qvantitet af Kornvahre blive forbrugt og brændt i Brændeviin, og følgelig Kornpriserne overalt i Riget meget falde, naar Mjød først blev en almindelig Drik i Landet, og det vilde den vist formodes at blive, dersom Kongen selv og alle de Store i Riget vilde til en videre Opmuntring for Bonden og i Hensigt til hans Vilkaars Forbedring gjøre Begyndelse med at indføre og bruge den ved deres Taffeler og over Borde; thi da fulgte alle andre dem deri snart efter. Og hvor vilde da denne eene Post aleene ikke hjelpe meget med paa Bonden til hans Opkomstes Befordring. Ja derved vilde og Bonden selv spare alle de Penge, som han ellers imellem

44

Aar og Dag giver ud for det Brændeviin som Han forbruger i sit Huus, i det han af sin egen Product havde selv den Drik inden sine Dørre, som han kunde skjenke baade sine egne Folk og andre sine gode Venner med, og hvad der paa denne Maade var sparet, det var ogsaa fortjent. Ligesaa vilde Prisen ikke aleene paa det udenlandske Vox men endogsaa paa Talg og Tælle-Lys, som nu i nogle Aaringer har været i temmelig høj Priis, ogsaa falde, og det til Nytte for hele Landet, naar Bønderne overalt ret kom i Drift med og fik Lyst til Bie Avlingen, og af deres Bieverk begyndte at producere Vox; Vox, som overalt er afsættelig, og ikke aleene bruges til Lys men endogsaa til mange andre Ting og ved adskillige Professioner. Men førend Bønderne bleve enten paalagt eller opmuntret til ret at foretage sig Bie-Avlings Drift og Handtering, saa maatte dem først recommenderes og bekjendtgjøres de beste derom i deres Modersmaal ved offentlig Tryk udkomne Bøger og Skrifter, saasom iblant andre Hr. Næraaes for nogle Aar siden ved

45

Trykken udgivne Afhandling om Bier. En Svensk Præst, der ret excellerer i Bieavlingens Studio, og har ikke allene blot Theorie men endog mange Aars Praxin og Erfarenhed, har ligesaa for faa Aar siden herom udgivet et ypperlig Skrift, som visselig er værd at oversættes for at blive bekjendt til Udøvelse blant de Danske og især iblant Bønderne; men for alle Ting maatte denne gyldne Green af samme Videnskab, som en Hoved-Post og det fornemste, overalt for Bønder og meenige Almue bekjendtgjøres, hvorledes de kan conservere Bier uden at dræbe dem, som dog Folk der haver Bier blindt hen og til deres egen Skade ødelegger, naar de vil tage deres Vox og Honning fra dem.

VII Dersom det engang kunde komme dertil, at Bønderne overalt i Riget, og et paa et Sted eller i en Provints mere end i en anden, kunde selv beholde alle sine tre ydende Korn-Tiender in Natura, imod een efter enhver Provinces og Korn-Egns Beskaffenhed

46

eragtet billig Afgift, som maatte være taalelig for Bonden, men dog ikke heller Kongen, Kirkerne og Præsterne til Skade og Fornærmelse, da kan det ikke nægtes, at jo saadan en paa et Sted og ved een Bondegaard blivende samlet tredobbelt Korntiende kan ogsaa Tid efter anden hjelpe Bonden paa Fode og forbedre hans Vilkaar; thi en Bonde, som Bonde, der er en god Bonde, veed dog langt bedre end andre uden for Bondestanden at tage ret Skjel og Gavn af alle Ting, og at anvende og emploiere det eene med det andet deraf, saavel Avner og Skiæl som Foeret eller al Slags Halm og Kjernen til sin store Fordeel og forskjellige

Nytte. Derved faaer han og baade Lyst og Lejlighed at tillegge og Holde flere Creature end ellers, og jo flere Creature jo mere Gjødning haver han tillige til at dyrke og forbedre sin Jord eller Jordslod i Marken med, saa at den altid kan være i god Stand, og han ved Herrens til hans Sveed og Arbejde lagte Velsignelse kan altid deraf rundelig have sit daglige Brød og Udkomme, uden af befrygte sig Armod,

47

sættes tilbage, og drage nogen sine aarlige ydende Skatter paa sig til Restanz.

VIII Lovens 3die Bogs 13 Capit. 18 Art. befaler enhver Bonde aarligen imens han dertil haver Rum og Lejlighed er, at legge fem Humle-Kuler, tre Ymper Abild- Pære- eller andre gode Træer, og derforuden plante ti Pile-Træer, og dermed har den store Lovgivere visselig haft Bondens Beste til Øjemeed, og vildet see hans Vilkaar forbedret. Bemelte Lovens Artikel er ogsaa, hvad Frugt-Træers Plantning og Humle-Kulers Legning angaaer, straxen efter Lovens Publication paa adskillige Steder i Riget saaledes.bleven efterlevet, at Bønderne paa de samme Steder, saasom i Fyen, paa Wordingborg Amt, paa Øen Als, og andre flere Steder, har i mange Aar høstet, og endnu den Dag i Dag er, høster Frugten af deres Fædres og Forfædres Arbejde, da Bønderne paa de ermelte og flere Steder aarligen af deres Hauger tager for Frugt aleene lige saa meget, om ikke meget mere, som de kan betale

48

alle deres aarlige Skatter og Udgifter med, foruden hvad de deraf til deres egen Huusholdning kan forbruge og behøve; alle disse Bønder ere ogsaa, dog med Forskjel, i en meget god Stand, staaer sig overmaade vel og ere nogle velhavende Bønder. Men i Sandhed, til disse deres gode Vilkaar og Omstændigheder haver især deres gode Frugt- og Humle-Hauger hjulpet og endnu hjelper dem meget, ja vel mere end som man vel skulde kunde troe. De mange Skibsladninger med Frugt, som fra Fyen, Als, og andre Steder føres aarlig til Kjøbenhavn og til alle Søestæder i Norge og vel muelig ogsaa til udenrigs Steder, saavelsom de mangfoldige Tønder Frugt, der i hele Efterhøst-Tiden og langt ud paa Vinteren føres paa Vogne fra Wordingborg Amt, især fra Joenshoveds Øe, kan aleene tale allerbest i denne Sag og tjene til grundig Overbeviisning om denne fremsatte og saa betydelige Sætnings Rigtighed, der haver saa stor en Indflydelse i Oeconomien og Landhuusholdingen. Hvor mange Fyenboer rejser ikke aarlig omkring baade i sjelland og Jylland

49

med store Sække-Læs Hamle, som de der afsætter og tage store Penge for; samme Humle er og som oftest lige saa god som Brunsviger eller anden udenlandsk Humle, og i Kraft, Fedme og Bonitet ikke giver hiin noget efter, Hvorfore det er ikke at undre over, naar man seer og hører baade Hørkræmmerne i Kjøbenhavn selv saavelsom Kjøbmændene i de andre Kjøbstæder omkring i Riget ar kjøbe en temmelig Qvantitet af denne Humle. Jeg har ogsaa selv i de fleste Aaringer ingen anden Humle forbrugt i mit eget Huus end Fynsk Humle. Den Fynske Humle har iligemaade, naar den ellers ikke har slaaet Fejl eller Misvext derpaa er faldet ind, mange Aaringer været Aarsag til, at Prisen er kjendelig falden paa den udenlandske Humle. Paa saadan en Maade og af denne Aarsag kan det altsaa ikke andet være, end at de Bønder saavelsom Huusfolk der have saadanne skjønne Frugt- og Humle-Hauger, maa staae sig vel, sidde i god Velstand, og have saadanne Vilkaar, som enhver Dansk Patriot ønsker alle Bønderne overalt i sit Fæderneland,

50

og paa hvis Forbedring der, som i andre saa ogsaa i dette Stykke bør til Bondens Opkomst tænkes og arbejdes paa; thi hvorfore kan dette ikke skee lige saavel hos en Bonde som hos en anden, og lige saavel paa et Sted og i een Provinds som i en anden, at der i Bøndernes Hanger overalt kan baade plantes Frugt-Træer saa og legges Humle-Kuler, for deraf, i det mindste til deres eget Brug og Huusholdning, at have den fornødne Frugt og Humle. Jeg har selv ikkun en liden Hauge til min Præstegaard; i samme Hauge har ogsaa ikke været plantet et eeneste Frugt-Træe, førend min sidste Formand, der dog kun i 11 Aar var Præst her paa Stedet, lod plante nogle saa Frugt-Træer; jeg straxen efter min Tiltrædelse begyndte heri med Frugt-Træers Plantning at følge min Formand efter, og det saaledes, at endskjønt jeg i de første 8 à 9 Aar aldrig havde enten et Æble eller Pære af min Hauge, saa kan jeg dog nu aarlig deraf tage 10 til 12 Tønder Frugt, foruden 4 til 5 Lispund tørre Kirsebær, saa at, om jeg end kan nu ikke deraf have noget

51

at sælge, saa haver jeg dog saa meget som til mit Huus og Huusholdning behøves, hvilket er jo alt et uomstødelig og grundig Beviis derpaa, at Frugt-Træers Opelskning og Ympning er meget fordelagtig, og Tid efter anden betaler alt mere og mere baade Stedet som de staaer paa saa og de første derpaa gjorte Bekostninger, Lad saa nu og være, at mange Bønder-Hauger haver kun et lidet Rum, saa at deri ikke kan sættes ret mange Træer, saa kan dog nogle plantes deri; i det ringeste er deres Rum aldrig saa lidet, at det, foruden nogle Frugt-Træers Plantning deri, er meget vel rummelig, tjenlig, og kan anvendes til Humle-Planters Anleggelse, hvorved i det ringeste de Penge kan spares, og altsaa være fortjent, som Bonden imellem Aar og Dag giver ud for Humle, og just deraf kan tillige udflyde den almindelige Nytte for hele Riget,

at der bliver bedre Kjøb og lettere Priis paa den udenlandske Humle end ellers. Med Humle-Planter eller Humle Rødder til Plantning saavelsom og med Æble- og Pære-Ymper kunde Bonden ogsaa meget gjerne blive forsy-

52

net, om ikke fra andre Steder eller hos de Gartnere, som handler dermed og har Levebrød ved den Negotie, saa dog fra det Kongelige Danske Ager-Akademie, naar derom i Tide blev føjet den fornødne Anstalt og corresponderet med samme Akademies Stiftere, Hr. Provst Luders i GlücksbOrg, som enhver i forbemelte Tilfælde kunde addressere sig til, da han vilde gjøre sig en Fornøjelse af heri paa alle muelige Maader at være alle stræbsomme Danske Bønder til Tjeneste med alle de Ymper, Poder, Planter, Patatos og andet, som findes i hans Plantage og Plante-Hauge, og kan tjene Bonden til Nytte og Fordeel i Tiden. Ja endogsaa indlukte og indhegnede Pile-Hauger kunde tillige ogsaa gjerne bruges til Humle-Hauger, og altsaa deraf haves en dobbelt Nytte.

At Pile-Træer ere iligemaade til Bondens Nytte, det er noget som noksom er bekjendt og derom behøves altsaa ikke noget til videre Overbeviisning derom at tale eller skrive; men at der bør aarlig efter forbemelte Lovens Articul ikke alleene plantes de anbefalede 10 Pile, men endog om mueligt, endnu et større Antal, det ær noget som til Bondens eget Gavn kunde gjerne gjøres fornøden, dog mere paa nogle end paa andre Steder i Riget, helst

53

paa de Steder hvor man paa en Terrain og Strækning af 10 à 20 Miile ikke forefinder et eeneste enten Frugt- eller Pile-Træ; og end meere kunde Fornødenheden overall udfordre Pile-Træers Plantning, hvor Fællesskabets Ophævelse enten allerede er skeet eller herefter maatte skee, da der allerførst langs omkring paa eller ved alle Marke-Skjel, hvad enten der blev sat Steen-, eller Tjørnegjærder, eller og opkastet Diger og gravet Grøfter, burde plantes Pile for deraf i Tiden og stedse aarlig at have de fornødne Pileriis og Stager til Gjærder, og dernæst ligesaa langs omkring i Skjellet paa enhver Bondes inddeelte Jords Lod til forbemelte og andet Brug, da Pile og Pile-Træ kan tjene og bruges til adskilligt, saasom til Solde-Stemme, store og smaa Æsker og andet meere som jeg her vil forbigaae; Men monne der ikke ogsaa paa nogle af disse med Pile besatte Skjel-Steder kunde tillige imellem Pilene anlegges Humle-Kuler. Jeg meener at det gjerne kunde lade sig gjøre, der hvor den indhegnede Jord, som fra begge Sider støder til Skjel-Stedet, ikke skal være Græsmark, Fælled eller Overdreft (hvor Creaturer gaaer og kan komme til Pilene) men alt Pløje-Land øg Sæde-Jord, thi strax efter Sædens

54

eller Afgrødens Indhøstning begynder Humlen at moednes og bliver alt meere og meere tjenlig til at afplukkes, og naar da dette, som jeg stadig formeener, kan gaae an, saa aabner sig jo her en nye Dør for Bonden til hans videre Fordeel.

IX. Vel ere Pile-Træer (som meldt) Bønderne til en stor Nytte; De kan ogsaa med meget mindre Tidsspilde og Bekostning lukke deres Gjerder baade paa Heeder med Pileriis saavelsom ogsaa i Skov-Egnen med Tjørne end de kan lukke og holde deres Lukkelser i Stand med gravede og opkastede Diger, hvortil de baade for Vinter- og Vaar-Sædens Skyld maa i Foraaret og Efterhøst udi lang Tid holde mange Folk, og endda bliver mangen Gang ved indfaldende stærk Regn og Regnvejr deres Arbejde og Bekostning derpaa spildt; thi hvad som er opgravet og bragt i Stand den eene Dag, det falder ned igjen den anden, ja undertiden skeer det, at naar alle Digerne omkring en Byes Marker ere efter mange Dages dermed havte Arbejde nu bleven bragte i Stand, kan de formedelst stærk nedskyllende Regn allesammen paa een Dag falde ned igjen; Men Steengjærder derimod, naar de først ere ble-

55

ven opsatte, ere Bønderne endnu til en langt større og bedre Nytte, og det Mand efter Mand i heele 100 Aar og længere uden nogen derpaa gjørende Bekostning; thi de holder Bønderne fri for den megen utrolig Slid og Slæb, store Bekostning og Tidsspilde, som ellers Digers Gravning hvert Aar forvolder dem; Derfore maa og de Bønder prise sig lykkelige og har Aarsag til at takke alle deres Formænd og Forfædre, som ved deres Gaarders Tiltrædelse forefinder enten allevegne eller paa de fleeste Steder i Byens Marker, hvor det tilkommer dem at lukke og deres Lukkes Part falder, gode og forsvarlige Steengjærder oprejst, det vilde altsaa have sin megen store Nytte, helst i Tidens Længde, og især til de efterkommende Bønders største Fordeel, dersom af enhver Bonde blev paa hans Gaards Grund opsat et vist Antal Favne Steengiærder, og for at der endog kunde blive oprejst fleere Favne Steen gjærder end som anbefalet var og Bønderne blev paalagt, saa eragter jeg intet Middel bedre og meere tjenlig til Bøndernes Opmuntring hertil, end at for ethvert Stift i Riget bleve udsatte 4, 6 eller flere Premier, dog af ulige Værdi og Størrelse, nemlig baade store, saa og middelmaadige og ogsaa mindre el-

56

ler smaa Sølv-Bægere med behørige Inscriptioner, til at uddeele iblant de Bønder, der bevislig havde oprejst de fleste Steengjærder; Dog, dersom deriblandt fandtes tillige en eller anden Bonde, eller og nogen anden udenfor Bondestanden, som enten i denne eller andre Poster havde for sit og sine Landsmænds Beste og til Land-Væsenets Forbedring med særdeles Flid og Nidkjerhed eller med en og anden til Landets Gavn meget nyttig eragtet Opfindelse særdeles distingveret sig frem for de andre, da kunde han vel endnu aparte til en videre Opmuntring ogsaa (som billigt) tillige benaades enten med en Guld- eller Sølv-Medaille som et Æres-Tegn at bære. Jeg veed vel, at af Mangel paa Steen vil det ikke overalt i Riget og allevegne blive giørligt at oprejse saadanne Steengjærder; Men saa er det igjen gjørligt paa mange, ja paa de allerfleeste Steder; Især ere der nogle mig bekjendte Steder og Egne baade her i Landet og i de andre Provincier, hvor Bøndernes Sædemarker og hver en Ager i Markerne ere saa fulde af Steene (store og smaa), at der næsten ligger Steen hos Steen, saa at Plougen neppe kan gaae 3 à 4 Alen frem, førend den støder paa en Steen; Men dersom der nu blev Tid

57

efter anden begyndt paa at oprykke og bortføre disse mange Steen, nogle i et og nogle i et andet Aar til Steengjærders Oprejsning, saa vilde med det samme disse saa steenige Marker blive ret skjønne frugtbare Sædemarker, og der, hvor Steenene i saa stor Mængde ligger nu og hindrer Jordens Dyrkning vilde derimod aarlig til enhver Bondes Nytte voxe en stor Guds Velsignelse af mange Tønder Korn; ja! saadanne Marker vilde tilsidst faae en anden Skikkelse, dersom Bonden hvert Aar foretog sig eller blev tilholdt at gjøre en Ager af sin Jord i Marken eller et vis Stykke Jordsmon ganske røddelig og reen for Steen.

X. Lovens 3de Bogs 13de Cap. 19 Articul befaler stricte og under Straf at enhver Bonde skal saae en Heel eller halv Skjeppe Hampefrøe, men uden at mælde, hvorledes denne Lovens Articul bliver efterlevet, da vilde der visselig blive til enhver Bondes Nytte og hans Vilkaars videre Forbedring, ja hans Huus vilde indvendig altid være i god Stand og vel forsynet med Linnet, dersom ikke alleene en heel Skjeppe Hampefrøe men end ogsaa en halv Skjeppe Hørfrøe blev aarlig saaet af enhver Bonde overalt i Riget (da det vel

58

ikke staaer Fejl, at han, om ikke paa et faa dog paa et andet Sted af sin Gaards Grund maae jo dertil have tjenlig Jord); thi da vilde mangen Bonde, som ellers har en duelig Hustrue og maa aarlig for rede Penge kjøbe nogle Lispund baade Hør og Hamp, blive befriet fra denne ikke ringe Udgift, og i dets Sted med ganske ringe Bekostning af et lidet Stykke Jordsmom producere saa megen Hamp og Hør, at ikke alleene hans eget Huns kunde deraf blive forsynet med det fornødne Sækketøj, Dynevaar, og Lærret, fint og grovt, til daglig Brug, men end ogsaa noget baade gjøres i Penge, saa og endda noget blive lagt hen til Beste for hans Børn; Og mangen en Bonde igjen, i hvis Huus det af Mangel paa Duelighed seer kun uselt og armeligt ud, og Hvor der neppe findes en Traad Linnet eller et Par stikkelige Lagen, vilde see sig nødt til at lade sin indavlede Hamp og Hør saaledes forarbejde, spinde, væve, fabrikere og paa alle muelige Maader føre sig samme til Nytte, at Hans Huus indvendig vilde inden en føje Tid faae en anden Anseende, og hans Vilkaar i dette Stykke ogsaa med forbedres, da got finnet er en courant Kram og er altid Penge værd; Saa at de Penge, som han immerhen tilforn har

59

maattet give ud for de daglig brugende Linklæder, Sengeklæder, ja for hver en Sæk og Pose, som saadanne Ting, der ere umistelige og han til sit daglige Brug ej kan være foruden, men højlig behøver, kan for Eftertiden blive sparet, og ere da altsaa fortjent; og hvad gjelder, at naar saadan Hampe- og Hør-Avling ret kom i Drivt iblant Bønderne over heele Riget, Priisen da til almindelig Nytte og Fordeel for de øvrige Rigets Indbyggere og Undersaatter vilde Tid efter anden mærkelig falde baade paa Hør og Hamp.

XI. Det er aldrig til Bondens Fordres, at han lader Huusfolk af sin Gaards Jord faae enten Høe- og Engeslet eller Agerland at saae i, men at han enten for rede Penge eller i Betaling for deres Arbejde overlader dem efter den i Landet gaaende og gangbare Priis hvad de behøver af hans Vahre, det være sig til Føde-Vahre til dem selv eller Foering til deres Creature, hvorimod den Gjødning som Huusfolk haver af deres Creature, kunde igen for rede Penge eller Vahre overlades til den Bonde i Byen, som vilde betale meest derfor, til hvilken Ende det gjerne kunde da være Huusfolk tilladt, ligesom ved en Auction efter

60

foregaaende Bekiendtgiørelse, at opraabe og sælge den til den høistbydende Boemand i Byen, men aldrig tillades dem at pløie, saae eller høste paa Bondens Jord. Ligesaa er det ikke heller nogen Fordeel for Bonden, at han i Uge- eller Dagviis leier Huusfolk til sit Arbeide, men bedre at lønne han som en Aars-Tiener for et heelt eller halv Aar omkring, dog endnu bedre for et heelt end for et halvt Aar.

XII. Dersom det kunde bringes dertil, at baade Trolovelser iblandt Bønder og meenige Bonde-Almue paa Landet kunde med alle ophæves, imod at de Forlovede (ligesom skeer i Kiøbenhavn iblandt de Gemeene ved Eøe- og Land-Etaten) møder med deres Forlovede hos vedkommende Præst, og imod en Kiendelse for hans

Umage bliver som Trolovede indskrevne i Kirkens Protokoll og derefter skeer Lysning af Prædikestolen for dem paa de tre næst paafølgende Søndage efter hinanden; saa og at Bøndernes Bryllups Giæstebuder kunde blive indskrænkede saaledes, at et Giæstebud til et Bonde-Bryllup maatte kun holdes en Dag og Nat og ei fleere, da var dette virkeligen til baade Bønders og Bønderkarles eget store Gavn og Beste en ret her-

61

lig og fordeelagtig Ting, og deri ligger for heele Bondestanden saadan en Nytte og Fordeel, som faa eller ingen uden for Bondestanden skulde kunde troe ogsaa straxen indsee, men som dog alle fornuftige Bønder maa selv reent ud tilstaae at være en Sandhed, og mange, ja vel de fleeste ønskede gierne heri at maatte skee en Forandring og Indskrænkelst; thi Trolovelses- og Brøllups-Giæstebuder iblandt og hos Bønder paa Landet holdes begge gemeenlig paa de fleeste Steder tilsammen i fire Dage, og til disse tvende Giæstebuder bliver ordinair slagtet to Stude eller andre velvoxne O.vægs Høveder, 6 à 8 feede Sviin, 20 à 30 Giæs, ligesaa mange Lam, baget 6, 8 à 10 Tønder Rug i Brød, samt brygget 8, 10 12 à 16 Tønder Øll, kiøbt 3 à 4 Ankere Brændeviin, og imellem ogsaa et halv Anker Viin, og foruden saa mange andre Ting, saasom Hvede-Brød for 6, 8 à 10 Slettedaler, 6 à 8 eller flere Lispund Risengryn, ligesaa mange Lispund Klipfisk, og ellers Specerier for 10, 12 à 16 Sldr., ja end ogsaa imellem Bagverk for mange Penge, hvorved Bonden, som giør disse Giæstebuder, formeener at faae Opreis for sine derpaa anvendte store Bekostninger i den Brudegave, som

62

han forventer, dog kun som en Giengield, for alle de Steder, hvor han forhen selv har været og givet Brudegave; Men i Sandhed, naar Giæstebuds Dagene ere forbi, saa maa han erfare, at have tabt og ikke vundet derved; thi hvad som han nu ved den Leilighed haver faaet af sine Bryllups-Giæster, det er neppe engang saa meget, som han selv paa denne Maade haver tilforn Tid efter anden givet ud til alle de Bryllups Giæstebuder, som han har indfundet sig til, og altsaa har han da her nu slet intet for sine holdte Giæstebuder og de derpaa anvendte Bekostninger; Ja hvad som han end ogsaa nu haver faaet og taget ind i Brudegave, det maa han kun ansee som et Laan, der skal atter gieldes igien, og med denne Giengield at betale maa han giøre Begyndelse til det allerførste Bryllups Giæstebud, som følger næst derefter, og holdes enten i samme eller i et andet Sogn der omkring i Egnen; hvoraf kan altsaa øjensynlig sees og dømmes, at Bønderne paa de Steder, hvor slige Giæstebuder ere i Brug og Skik, ruinerer sig selv derved indbyrdes, i det ringeste kan deres Vilkaar derved ikke forbedres, men forværres; Foruden at dette kommer dertil og flyder deraf, at de Bønder og Bønderkarle, som ikke alleene ere hengivne til Drik, men end

63

ogsaa inclinerer for Spil og hænger i Kortet heele Nætterne igiennem med Dagene tillige, kan hver for sig til faadant et Giæstebud gierne tilsætte 5, 6, 8 å 10 Sldr., og deri ligger just Grunden, som ophæver den ganske Forundring, hvorfore de fleste Bønderkarle, ja endog de, som har tient i mange Aar og aarlig faaet en stor Løn, legger sig ikke noget til Beste, ja neppe engang haver Skiorten til deres Krop. For saadanne Drikke- og Spille-Brødres Skyld, som der kan findes iblandt Bønder og Bønderkarle, finde det ogsaa være meget gor og have sin Nytte, dersom det ikke blev dem tilladt de Søgnedage i noget Kroehuus eller andensteds ar forsamles til stadig Sæde for at øve saadan Liderlighed med Drik og Dobbel, som nogle ere hengivne til; men derimod kunde det dennem vel tillades, ligesom skeer med Borgerfolk og Haandverks-Burse i Kiøbstæderne, om Eftermiddagen paa Søn- og Helligedage at komme sammen for med hinanden i Uskyldighed at søge deres Plaiseer og Fornøielse til Recreation og Sinds Opmuntring paa den forgangne Uges giorte Arbeide, dog at de i Skikkelighed forføier sig hver til sit Hiem om Aftenen Kl. 10 Slet; men aldrig bør og maa det komme nogen ærlig Mand til Last og Præjudice, som i en god Intention

64

og velmenende foreslaaer de allerbeste og tienligste Midler til at afværge, hindre og forekomme alt det, der kan give Anledning til Liderlighed og være Aarsag til Bondens Ruin og Fordervelse; Tvertimod fortiener alle saadanne Patrioter, der ønsker og gierne seer sin Næstes og især den fattige Bondes Opkomst, og til hans Vilkaars Forbedring anviser efter sin Indsigt, Begreb og Sandheds Medfør den beste, sikkerste, gienneste og nærmeste Vei, om ikke hver just en Guld Medallie, saa dog al vedbørlig Ære, Roes og Berømmelse, helst naar de tillige giøre sig derhos denne Reflexion og Betænkning om Bonden, at han maa dog slide, slæbe og arbeide for Brødet til alle andre Stænder i Verden.